

УДК 364-78

Т. І. Коленіченко, к. пед. н., доцент,
М. В. Душенко, магістрант

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДТРИМКИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УКРАЇНІ

Анотація. *Стаття присвячена актуальній проблемі – підтримці людей похилого віку державними та недержавними організаціями. У статті зроблений акцент на ефективності співпраці державних та недержавних організацій. Здійснено теоретичний аналіз діяльності Територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) як однієї із форм підтримки людей похилого віку та Центру соціальної активності «Друга молодість», створення якої ініційовано членами ГО «Чернігів Європейський» і який функціонує на базі ЧНТУ. У статті подано короткий опис історії розвитку Територіальних центрів на території України та проаналізовано їх сучасний стан функціонування, а також визначені основні засади здійснення соціальної роботи і розкриті основоположні завдання Територіальних центрів.*

Ключові слова: *людина похилого віку, державні установи, громадські організації, територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг), соціальні послуги, потреби людей похилого віку.*

Т. І. Коленіченко, к. пед. н., доцент,
М. В. Душенко, магістрант

ОСОБЕННОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ПРОЦЕССЕ ПОДДЕРЖКИ ЛЮДЕЙ ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА В УКРАИНЕ

Аннотация. *Статья посвящена актуальной проблеме – поддержке людей пожилого возраста государственными и негосударственными организациями. В статье сделан акцент на эффективности сотрудничества государственных и негосударственных организаций. Осуществлен теоретический анализ деятельности Территориальных центров социального обслуживания (предоставления социальных услуг) как одной из форм поддержки людей пожилого возраста и Центра социальной активности «Вторая молодость», создание которой инициировано членами ОО «Чернигов Европейский» и который функционирует на базе ЧНТУ. В статье дано краткое описание истории развития Территориальных центров на территории Украины и проанализировано их современное состояние функционирования, а также определены основные принципы осуществления социальной работы и раскрыты основополагающие задачи Территориальных центров.*

Ключевые слова: *человек преклонного возраста, государственные учреждения, общественные организации, территориальный центр социального*

обслуживания (предоставления социальных услуг), социальные услуги, потребности людей преклонного возраста.

T. I. Kolenichenko, Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
M. V. Dushenok, Undergraduate Student

PECULIARITIES OF ACTIVITIES OF GOVERNMENTAL AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE PROCESS OF SUPPORTING THE ELDERLY IN UKRAINE

Abstract. *This article is devoted to the support of the people of elderly age through government and non-government organizations. The article focuses on effective cooperation of public and private organizations. Carried out a theoretical analysis of the activities of the Territorial centers of social servicing (social services provision) as a form of support for the elderly and the Center of social activity «Second youth», the creation of which was initiated by members of the NGO «Chernihiv European» and which operates on the basis of the Chernihiv national technological University. The article briefly describes the history of the development of regional centers in Ukraine and analyzed their current state of functioning and also identifies the basic principles of social work and revealed the fundamental problems of Territorial centres.*

The main tasks of the Territorial center providing social services (social services) are:

- *identification of single disabled people who need social and medical-social services, as well as providing various types of services depending on certain requirements;*
- *linkages with enterprises, institutions, organizations, irrespective of patterns of ownership, on social services and assistance to disabled citizens.*

In the article the authors present the results of the study to identify needs of the elderly person, and analyzed the degree of satisfaction of needs of a person of venerable age.

Primary needs of the elderly include:

- *the need for education;*
- *the need to visit groups that are aimed at maintaining the physical condition of the person the elderly;*
  - *the need to increase communication between peers and relatives;*
  - *the need to transfer their experience and knowledge to the younger generation;*
  - *the need to obtain information on the human rights of the elderly;*
  - *the necessity of self-realization through the practice of creative activities;*
  - *the need for visits to cultural centres;*
  - *the need to influence the events that happen in the society through participation in social and political organizations;*
- *the need for access to quality medical care.*

Keywords: *the people of elderly age, public institution, social organization, territorial centre of social servicing (social services provision), social services, the needs of the elderly.*

Актуальність теми дослідження. Найбільш гострою проблемою є зміна соціального статусу людини в старості, яка пов'язана з припиненням трудової діяльності, трансформацією ціннісних орієнтирів, способу життя і спілкування, тобто – обмеженням життєдіяльності людини похилого віку. Як зазначає науковець Т. І. Коленіченко, в період після виходу на пенсію людина похилого віку втрачає звичне для неї комунікативне середовище, що призводить до виникнення почуття самотності, непотрібності суспільству, неспроможності пристосуватися до нового статусу та прийняти нові ролі у їх житті [1]. Причому, на переконання Т. І. Коленіченко [2], окрім проблем, які носять психологічний та соціальний характер у людей похилого віку спостерігається стрімке погіршення фізіологічного стану. Саме тому, важлива роль у процесі підтримки даної категорії населення належить державним і недержавним організаціям, які виступають суб'єктами надання соціальних послуг людям похилого віку.

Демографічне старіння населення являє собою новий соціальний феномен 21 сторіччя. Тенденція збільшення осіб похилого віку пов'язана насамперед із демографічною проблемою. За останні 40 – 50 років населення світу збільшилося втричі і вагому частку становлять люди похилого віку.

Станом на 1 січня 2015 року населення ЄС становить близько 508, 2 млн. чоловік, із яких нараховується значна кількість людей похилого віку [3].

Щодо України, то показники зовсім не оптимістичні аніж у інших країнах світу. На сьогодні офіційно вважається, що кожній п'ятій українець – людина похилого віку. Згідно із соціологічними прогнозами, до 2050 року їх кількість може збільшитися майже на 38% [4].

Враховуючі подані статистичні дані, ми можемо стверджувати, що державі потрібно докладати більше зусиль для покращення життя людей похилого віку та зорієнтовувати свою діяльність на реалізацію конституційних прав даної категорії населення та належний рівень соціального захисту і соціального обслуговування.

Постановка проблеми. Отже, ми вважаємо, що допомогу людям похилого віку потрібно розглядати через призму їх підтримки в сучасному суспільстві, повернення їх до самостійного повноцінного життя через діяльність різноманітних соціальних установ. На сьогоднішній день, пріоритетним є діяльність не тільки державних інституцій (територіальні центри соціального обслуговування, геріатричні пансіонати, будинки-інтернати для людей похилого віку) у процесі підтримки людей похилого віку, але і важлива роль відводиться недержавним установам (громадським організаціям, благодійним організаціям тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення проблеми людей похилого віку зверталися науковці з різних галузей науки, досліджуючи окреслену проблему відповідно до предмету їх дослідження. Ми звернемо увагу на науковців, які вивчали соціально-педагогічні проблеми людей похилого віку. До таких науковців, ми віднесемо А. Й. Капську, О. Г. Карпенко, Т. І. Коленіченко, Т. О.

Голубенко, М. О. Житинську тощо. Зазначені науковці вивчали особливості соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах геріатричного пансіонату, досліджуючи процес адаптації літніх людей до нових умов життєдіяльності; проблему підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку; особливості здійснення патронажу людей похилого віку.

Виділення недосліджених раніше частин загальної проблеми. На нашу думку, особливості діяльності державних та недержавних структур у процесі підтримки людей похилого віку в Україні вивчені недостатньо.

Постановка завдання. Аналіз діяльності державних та недержавних організацій у процесі підтримки людей похилого віку в Україні.

Виклад основного матеріалу. До державних закладів, які надають соціальні послуги людям похилого віку і тим самим забезпечують процес їх підтримки в суспільстві є: територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг) та геріатричні пансіонати. До недержавних закладів ми можемо віднести громадські організації, благодійні фонди. Відповідно до предмету нашого дослідження, ми проаналізуємо діяльність Територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) та громадських організацій.

Відтак, розглянемо діяльність Територіальних центрів як однієї із форм підтримки людей похилого віку в історичній ретроспекції.

Надання маломобільному населенню соціальної допомоги у вітчизняних країнах тісно пов'язана з діяльністю Товариства Червоного Хреста. Воно виникло у 1867 році як філантропічне піклування про поранених, хворих воїнів і військовополонених, а згодом і про самотніх людей похилого віку.

Згодом, у 70-х роках 20 сторіччя як експеримент було вперше організовано надомне обслуговування самотніх пенсіонерів і цією діяльністю безпосередньо займалися працівники будинків-інтернатів для престарілих та інвалідів. Саме з цього моменту і виникла нова форма соціальної допомоги як соціальне обслуговування людей похилого віку на дому [5].

Будинки-інтернати, які обслуговували громадян на дому, повинні були надавати їм такі послуги як: доставка продуктів додому; прання; прибирання помешкання; доставка медикаментів; контроль за станом здоров'я.

Оскільки, до повноважень будинків-інтернатів не входило надомне піклування про осіб старечого віку, виникла потреба у створенні самостійної, незалежної від інтернатних установ, служби з надання допомоги подібного типу. Такими структурними підрозділами стали відділення соціально-побутової допомоги вдома самотнім громадянам непрацездатного віку.

Хочеться додати, що надомна допомога персоналом будинків-інтернатів здійснювалась за рахунок Товариства Червоного Хреста, який у свою чергу функціонував в залежності від сплати працездатним населенням членських внесків.

Але згодом подібна фінансова підтримка зменшилась і паралельно зменшилась можливість будинків-інтернатів надавати надомну допомогу людям похилого віку. У зв'язку з цим, діяльність будинків-інтернатів у цьому руслі була зведена на мінімум, тоді як відділення служби соціально-побутової допомоги стала все швидше розвиватися.

З роками збільшилася кількість самотніх старих людей і відповідно, потреба у соціально-медичному обслуговуванні цієї категорії населення придбала масштабне значення [5].

Нездатність будинків-інтернатів вмістити старечих людей, а також демографічні перспективи (збільшення кількості людей похилого віку – «старіння нації»), зумовили вирішення завдань соціального обслуговування осіб непрацездатного віку на державному рівні.

Почала активно розроблятися державна пенсійна система та прийматися закони такі як:

- «Про взаємодію органів соціального захисту населення та служби милосердя Російського Червоного Хреста в питаннях соціального захисту малозабезпечених груп населення» від 25.05.1993 року [6];
- «Про соціальне обслуговування громадян похилого віку й інвалідів» від 17.05.1995 року [7];
- «Про перелік гарантованих соціальних послуг, наданих громадянам похилого віку й інвалідам державними і муніципальними установами соціального обслуговування» від 25.11.1995 року тощо [8].

Дивлячись на стрімкий розвиток соціальної підтримки непрацездатної частини населення, у державі почали розвиватися Територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), які, окрім відділень соціальної допомоги вдома, включали в себе ще й відділення соціально-медичних послуг, відділення соціально-побутової адаптації, відділення організації надання грошової та натуральної адресної допомоги тощо.

На сьогоднішній день, практично у кожному місті і районі функціонують Територіальні центри соціального обслуговування, які опікуються громадянами непрацездатного віку.

За останніми даними, якщо в 2008 році на Землі проживало близько 506 мільйонів осіб віком 65 років і старше, то до 2040 року їх кількість зросте до 1,3 мільярда. При цьому частка людей похилого віку в чисельності світового населення зросте із 7% до 14%. При цьому дослідники зазначають, що нині з 25 країн світу із найстарішим населенням 23 містяться в Європі. Вони прогнозують, що до 2040 року кожен четвертий європейець буде доросліше 65 років, а кожен сьомий – доросліше за 75 [9].

Така статистика говорить про те, що і система надання соціальних послуг у територіальних центрах повинна вдосконалюватись відповідно до даної демографічної ситуації.

Зважаючи на зростання кількості людей похилого віку та негативне відношення до них держави та суспільства в цілому, одним із головних завдань діяльності Територіальних центрів стало забезпечення такої соціальної допомоги, за якої людина мала б змогу підтримувати звичні обов'язки, функції, види діяльності та якісні стосунки з оточуючим середовищем.

Досить часто в суспільстві існує стереотип, що люди похилого віку це «утриманців», тому робота таких центрів направлена на те, аби створити такі умови, при яких людина похилого віку зможе бути суспільно корисною, зберігаючи тим самим гарантію певної стабільності, відчуття хорошої перспективи, оптимістичні

та реалістичні надії на те, що за нових життєвих обставин людина залишиться потрібною.

На сьогодні, робота Територіальних центрів регламентується Наказом Міністерства соціального захисту населення № 44 від 01.04.1997 року, яким було затверджене «Типове положення (взірцеве) про територіальний центр соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян» [9].

Відповідно до цього положення Територіальний центр соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян визначається як спеціальна державна установа, що надає послуги пенсіонерам, інвалідам, одиноким непрацездатним громадянам та іншим соціально незахищеним громадянам вдома, в умовах стаціонарного, тимчасового та денного перебування, які спрямовані на підтримання їхньої життєдіяльності і соціальної активності [10].

У положенні також зазначаються основні завдання центрів, які полягають у:

- виявленні одиноких непрацездатних громадян, які потребують соціально-побутового і медико-соціального обслуговування та допомоги, обстеження разом з представниками закладів охорони здоров'я, житлово-комунальних контор, громадських організацій їх матеріально-побутових умов проживання і визначення потреб в необхідності надання різних видів послуг;

- встановлення зв'язків з підприємствами, установами, організаціями, незалежно від форм власності, з питань соціального обслуговування та надання допомоги непрацездатним громадянам [10].

Територіальний центр через свої підрозділи забезпечує якісне надання різних видів соціально-побутових, комунальних та медико-соціальних послуг непрацездатним громадянам відповідно до висновків лікарів про ступінь втрати здатності до самообслуговування.

Неабияке значення мало відділення соціально-побутової адаптації, яке у свою чергу надавало певні послуги громадянам похилого віку, а саме:

- придбання та доставку продовольчих, промислових та господарських товарів;

- виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів, відвідування хворих у закладах охорони здоров'я;

- допомогу в прибиранні приміщення, прання білизни;

- організацію надання платних послуг через пункти побуту (хімчистка, прання білизни, ремонт одягу, взуття і побутової техніки, перукарські послуги тощо);

- оформлення документів на отримання субсидій по оплаті житлово-комунальних послуг, оплати платежів;

- читання преси, написання листів;

- допомогу в обробітку присадибних ділянок;

- оформлення документів на санаторно-курортне лікування, влаштування до будинку-інтернату для громадян похилого віку та інвалідів (пансіонату), психоневрологічного інтернату;

- організацію надання необхідних видів протезно-ортопедичної допомоги, забезпечує милицями, палицями, окулярами;

- встановлення і підтримка зв'язків з підприємствами, установами та організаціями для надання шефської допомоги самотнім непрацездатним громадянам;
- організацію відпочинку (відвідання лекцій, участь в екскурсіях, самодіяльних художніх колективах, гуртках і т.п.), проведення консультацій у спеціалістів з різних питань тощо [10].

На сьогодні, у зв'язку з реорганізацією Територіальних центрів відділ соціально-побутової адаптації було ліквідовано, натомість створено відділення денного перебування. У відділенні денного перебування надають послуги консультування представництво інтересів, соціальної профілактики, посередництва (медіація), соціальної адаптації.

До даного переліку ми можемо додати ще інноваційні напрямки роботи територіальних центрів, якими в свою чергу є надання соціально-інформаційних послуг шляхом впровадження сучасних технологій щодо розповсюдження знань із забезпечення життєдіяльності громади, а саме – робота електронних соціальних офісів.

Доцільно зосередити увагу на тому, що економічна криза 21 сторіччя зробила свій відбиток і на фінансуванні територіальних центрів, що у свою чергу залишило їм можливості лише на елементарне виживання, у той час як життя висуває все нові потреби. З огляду на таку ситуації дуже складно впроваджувати нові види послуг, а якщо брати до уваги той факт, що матеріально-технічна база залишається колишньою і вимагає з кожним роком більше коштів на її утримання, то вартість однієї послуги зростатиме.

Отже, ми проаналізували діяльність Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) як державної організації, одним із пріоритетних завдань якої є підтримка на різних рівнях (матеріальному, соціально-побутовому, соціально-педагогічному, психологічному, соціальному, фізіологічному тощо).

У сучасних умовах трансформацій, що відбуваються в Україні, важливим, на наше переконання, є взаємодія державних і недержавних організацій у процесі підтримки вразливої категорії населення – людини похилого віку. Досить вдалим прикладом взаємодії державних і недержавних організацій є співпраця Чернігівського національного технологічного університету і ГО «Чернігів Європейський».

За підтримки ЧНТУ та Територіального центру соціального обслуговування на базі ЧНТУ, членами ГО «Чернігів Європейський» відкрито Центр соціальної активності для людей похилого віку «Друга молодість». Свою діяльність Центр соціальної активності «Друга молодість» у місті Чернігів розпочав у серпні 2015 року. Перед тим, як планувати свою діяльність члени ГО «Чернігів Європейський» поставили перед собою завдання – виявити потреби людей похилого віку і, відповідно, до виявлених потреб розробити напрямки роботи з людьми похилого віку в Центрі активності.

Т. І. Коленіченко стверджує, що оцінка потреб людини поважного віку є однією із важливих умов якості надання соціальних послуг клієнтам і є досить важливим аспектом у вирішенні проблеми підтримки людини поважного віку в умовах трансформації України [11; 2]

Аналіз потреб людини поважного віку надав нам можливість визначити резерви громади та потенціал родини, друзів для можливості прояву активної життєвої позиції, творчого потенціалу людини поважного віку з метою налагодження ефективної комунікації між людьми поважного віку, сприяти взаємодії між різними поколіннями та допомагати громаді у задоволенні потреб даної категорії населення.

Отже, проаналізувавши результати визначення потреб людей поважного віку, нами визначено коло потреб, які у них існують, зокрема:

- потреба у освіті (отримання нових знань);
- потреба у відвідуванні груп, які спрямовані на підтримку фізичного стану людини похилого віку;
- потреба у збільшенні спілкування між однолітками та родичами (потреба у спілкуванні, отримання та обміні досвідом з людьми похилого віку, які мають спільні інтереси);
- потреба у передачі свого досвіду та знань молодому поколінню;
- потреба у отриманні інформації про права людини похилого віку;
- потреба у самореалізації через заняття творчою діяльністю;
- потреба у відвідуванні культурних центрів (музеїв, концертних програм, бібліотек);
- потреба у тому, щоб впливати на події, які відбуваються у суспільстві через участь в суспільних та політичних організаціях;
- потреба у отриманні якісних медичних послуг [11].

При оцінці потреб людини поважного віку, нами було визначено ступінь задоволеності потреб людини поважного віку. Вважаємо за доречне продемонструвати ступінь задоволеності потреб людини поважного віку, які є найбільш важливими для нашого дослідження. Показники задоволеності потреб людини поважного віку (подано на рис. 1).

Потреби людини похилого віку	Задоволена потреба	Незадоволена потреба
Потреба у отриманні інформації про права людини похилого віку;	14,4%	85,6%
потреба у відвідуванні груп, які спрямовані на підтримку фізичного стану людини похилого віку;	14,7%	85,3%
потреба у відвідуванні культурних центрів (музеїв, концертних програм, бібліотек);	21,4%	78,6%
потреба у розширенні кола спілкування з іншими людьми, налагодження комунікації з новими друзями;	22,8%	77,2%
потреба у нових знаннях;	24,9%	75,1%
потреба у самореалізації через заняття творчою діяльністю;	25,5%	74,5%
потреба у отриманні нової інформації про події в житті та в світі;	25,9%	74,1%
потреба у передачі свого досвіду та знань молодому поколінню;	27,3%	72,7%
потреба у спілкуванні, отримання та обміні досвідом з людьми похилого віку, які мають спільні інтереси та родичами;	28,5%	71,5%
потреба у тому, щоб впливати на події, які відбуваються у суспільстві через участь в суспільних та політичних організаціях.	29,1%	70,9%

Рис. 1 Відсоткове співвідношення задоволеності потреб людини похилого віку

Відповідно до визначених нами потреб людини поважного віку, ми окреслили напрямки роботи Центру соціальної активності для людей поважного віку в місті Чернігів:

- освітній напрямок,
- дозвіллевий напрямок,
- діалог поколінь.

Визначені нами напрямки роботи Центру в повній мірі зможуть задовольнити потреби людей поважного віку.

З 2015 й донині для підопічних Територіального центру членами ГО «Чернігів Європейський» проводяться заняття з іноземної мови. В лютому 2016 році для підопічних Територіального центру проводились курси «Комп'ютерна грамота», студентами-волонтерами факультету соціальної роботи ЧНТУ. В рамках діяльності Центру соціальної активності організовувався цикл тематичних зустрічей з юристами та нотаріусами на тему «Правова обізнаність». Один раз на тиждень в Центрі працює гурток «Золоті ручки», мета даного гуртка реалізація творчого потенціалу людей поважного віку.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладений матеріал, ми дійшли висновку, що сьогодні спостерігається постійне зростання частки літніх людей як в Україні так і у світі стає впливовою соціально-демографічною тенденцією, відповідно зростає також кількість людей, які потребують соціальної допомоги. Логічно, що державні та недержавні організації самостійно не в змозі повноцінно забезпечити таку допомогу. Відтак, проаналізувавши роботу Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг), а також діяльність Центру соціальної активності «Друга молодість», яка ініційована та створена членами ГО «Чернігів Європейський» на базі ЧНТУ, можна з упевненістю сказати, що активна взаємодія державних і недержавних закладів стає ефективним інструментом вирішення важливих проблем, які виникають у вразливих категорій населення, зокрема у людей похилого віку.

Література

1. Калініченко, Т. І. Соціалізація осіб похилого віку в умовах геріатричного пансіонату / Т. І. Калініченко // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць. – К : Інститут психології. Р. С. Костюка АПН України, 2009. – Т. 11. – Частина I. – С. 212–220.
2. Калініченко, Т. І. Особливості адаптації людей похилого віку до нового соціального середовища : автореферат дис. на здобуття наук. наукового ступеня кандидата педагогічних наук: спеціальність 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Калініченко Тетяна ; НПУ М. П. Драгоманова. – К., 2010, – 22 с.
3. Eurostat, Statistics Explained article «Population and population change statistics», available on the Eurostat website: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Population_and_population_change_statistics.
4. Кому потрібні старі люди? [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. України. - № 48. – 24. – Режим доступу до ресурсу : http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/komu_potribni_lyudi_pohilogo_viku.html.
5. Павленок П. Д. Технології школи соціальної роботи з різними групами населення: навчальний посібник / П. Д. Павленок, Н. Я. Руднева. – Москва : ІНФРА 2009.
6. Інструкція «про взаємодію органів соціального захисту населення та служби милосердя російського Червоного Хреста в питаннях соціального захисту малозабезпечених груп населення»: станом на 25 травня, 1993 / Міністерство соціального захисту населення РФ і товариства Червоного Хреста Російської Федерації.

7. Про соціальне обслуговування громадян похилого віку й інвалідів : Федеральний закон від 17.05.1995 р.

8. Про федеральний перелік гарантованих соціальних послуг, що надаються літнім громадянам та інвалідам в державних і муніципальних установах соціального обслуговування : Постанова Уряду Російської Федерації від 25.11.1995 р.

9. Через 10 років кількість літніх людей буде перевищувати кількість дітей [Електронний ресурс] // ТСН Україна. – 21. – Режим доступу до ресурсу: <http://tsn.ua/svit/cherez-10-rokiv-u-sviti-kilkist-lyudei-pohilogo-viku-perevishchit-ditei.html>.

10. «Типове положення (взірцеве) про територіальний центр соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян»: станом на 1 квітня 1997 / Міністерство соціального захисту населення № 44.

11. Калініченко, Т. І. Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми соціально-педагогічної підтримки літніх людей в установах соціального обслуговування / Т. І. Калініченко // Часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. - Випуск 19. – С. 147–154.

References

1. Kalinichenko, T. I. (2009). Sotsializatsiya osib pokhyloho viku v umovakh heriatrychnoho pansionatu [Socialization of a person of advanced age in terms of geriatric]. Part I, pp. 212-220 [in Ukrainian].

2. Kalinichenko, T. I. (2010). Osoblyvosti adaptatsiyi lyudey pokhyloho viku do novoho sotsial'noho seredovyscha [Peculiarities of adaptation of elderly people to a new social environment].

3. Eurostat, Statistics Explained article [Population and population change statistics]. Retrieved from: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics.

4. Sayt hazety Dzerkalo tyzhnya. Ukrayiny. Retrieved from: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/komu_potribni_lyudi_pohilogo_viku.html.

5. Pavlenok, P. D. (2009). Tekhnolohiyi shkoly sotsial'noyi roboty z riznymy hrupamy naselennya [Technology School of social work with various population groups]. Moscow [in Russian].

6. Instruksiya pro vzayemodiyu orhaniv sotsial'noho zakhystu naselennya ta sluzhby myloserdya rosiys'koho Chervonoho Khresta v pytannyakh sotsial'noho zakhystu malozabezpechenykh hrup naselennya. (1993). Moscow [in Russian].

7. Federal'nyy zakon Pro sotsial'ne obsluhovuvannya hromadyan pokhyloho viku y invalidiv . (1995, May 17).

8. Postanova Uryadu Rosiys'koyi Federatsiyi Pro federal'nyy perelik harantovanykh sotsial'nykh posluh, shcho nadayut'sya litnim hromadyanam ta invalidam v derzhavnykh i munitsypal'nykh ustanovakh sotsial'noho obsluhovuvannya. (1995, November 25).

9. Sayt kanalu TSN Ukrayina. Cherez 10 rokiv kil'kist' litnikh lyudey bude perevyschuvaty kil'kist' ditey [After 10 years, the number of elderly will exceed the number of children]. Retrieved from: <http://tsn.ua/svit/cherez-10-rokiv-u-sviti-kilkist-lyudei-pohilogo-viku-perevishchit-ditei.html>.

10. Typove polozhennya (vzirtseve) pro terytorial'nyy tsentr sotsial'noho obsluhovuvannya pensioneriv ta odynokyykh nepratsездatnykh hromadyan. (1997, April 1).

11. Kalinichenko, T. I. (2014). Teoretyko-metodolohichni osnovy doslidzhennya problemy sotsial'no-pedahohichnoyi pidtrymky litnikh lyudey v ustanovakh sotsial'noho obsluhovuvannya [Theoretic-methodological bases of research problems of socio-pedagogical support of elderly people in social service institutions]. Journal NPU of M. P. Dragomanov, № 11, pp. 147-154 [in Ukrainian].

Надійшла 14.06.2016

Бібліографічний опис для цитування :

Коленіченко, Т. І. Особливості діяльності державних та недержавних організацій у процесі підтримки людей похилого віку в Україні / Т. І. Коленіченко, М. В. Душенко // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2016. – № 2 (8). – С. 55–64.